

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Rzeszowie

LRZ.411.002.01.2023

Pan
Władysław Ortyl
Marszałek
Województwa Podkarpackiego
al. Łukasza Cieplińskiego 4
35-010 Rzeszów

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

R/23/001/LRZ Działania podejmowane przez samorząd województwa na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież na terenie województwa podkarpackiego

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie, 35-010 Rzeszów, al. Łukasza Cieplińskiego 4 ¹ .
Kierownik jednostki kontrolowanej	Władysław Ortyl, Marszałek Województwa Podkarpackiego ² , od dnia 19 listopada 2018 r.
Zakres przedmiotowy kontroli	Działania podejmowane przez samorząd województwa na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież na terenie województwa podkarpackiego.
Okres objęty kontrolą	Lata 2020-2023 (do dnia zakończenia kontroli) z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed tym okresem, jeżeli miały wpływ na działalność jednostki w zakresie objętym kontrolą.
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o <i>Najwyższej Izbie Kontroli</i> ³ .
Jednostka przeprowadzająca kontrolę Kontrolerzy	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Rzeszowie. Małgorzata Milanowska, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LRZ/4/2023 z dnia 5 stycznia 2023 r. Robert Szwagiel, doradca techniczny, upoważnienie do kontroli nr LRZ/3/2023 z dnia 5 stycznia 2023 r.

(akta kontroli str. 2-3; 23-24)

---

¹ Zwany dalej: Urzędem.

² Zwany dalej: Marszałkiem.

³ Dz. U. z 2022 r., poz. 623, zwanej dalej: ustawą o NIK.

II. Ocena ogólna kontrolowanej działalności⁴

Zapisane w dokumentach Urzędu rozpoznanie problemu na temat powszechności spożywania napojów energetyzujących⁵ przez dzieci i młodzież oraz negatywnego wpływu na ich zdrowie, nie przełożyło się na realne działania w celu ograniczenia ich dostępności i konsumpcji.

Samorząd Województwa, według wyjaśnień dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej, zobowiązany jest do podejmowania działań jedynie w odniesieniu do tych substancji, które zostały uwzględnione w rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 17 sierpnia 2018 r. w sprawie wykazu substancji psychotropowych, środków odurzających oraz nowych substancji psychoaktywnych⁶. Niemniej jednak Ekspert Wojewódzki opracował *Raporty o narkotykach i narkomanii w województwie podkarpackim* za lata 2019-2021, w których ujął problematykę spożywania energetyków, nieuwzględnionych w tym rozporządzeniu. Zawarte w raportach dane i informacje miały niestety archiwalny charakter. Opierały się bowiem na wynikach badania zleconego przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie, opublikowanego jeszcze w 2011 r. i nie odzwierciedlały faktycznego poziomu spożywania tych napojów w momencie opracowywania raportów. Podkreślić należy, że nawet wtedy wskazywały one, iż problem ten dotyczył większości młodych ludzi, a napoje energetyczne cieszyły się największą popularnością spośród wszystkich narkotyków i były szkodliwe dla zdrowia.

Pomimo zauważonych zagrożeń, wiedza ta w żaden sposób nie została wykorzystana w Urzędzie. Przyjęte rozwiązania dotyczące przekazywania informacji o pracy Eksperta, sprowadzające się w zasadzie do umieszczenia treści raportów na stronie internetowej Urzędu, utrudniały Samorządowi Województwa podejmowanie adekwatnych do zdiagnozowanej sytuacji działań, zapobiegających uzależnieniom. Świadomość szkodliwości napojów energetycznych i ich powszechnego spożywania nie wpłynęła na podjęcie przez Urząd bądź podległe mu wyspecjalizowane jednostki (ROPS), działań zmierzających do zaktualizowania wiedzy o szkodliwości energetyków i nie została wykorzystana przy realizowaniu obowiązków Samorządu Województwa w zakresie diagnozowania potrzeb zdrowotnych i profilaktyki w tym zakresie.

Wskutek niepełnego zdiagnozowania problemu przez służby Marszałka, nie podjęto zadań z zakresu promocji i ochrony zdrowia określonych w ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa⁷, w odniesieniu do spożywania przez dzieci i młodzież napojów energetycznych.

Problemu tego nie uwzględniono także w sporządzonych programach polityki zdrowotnej, o których mowa w ustawie z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych⁸.

Zdaniem NIK wykorzystanie wynikających z przepisów prawa kompetencji w zakresie promocji i ochrony zdrowia oraz opracowywania programów ukierunkowanych na problematykę napojów energetycznych, pozwoli Samorządowi Województwa na pełniejsze rozpoznanie potrzeb, istotnie wpłynie na zwiększenie świadomości społeczeństwa o szkodliwości energetyków oraz pozwoli na podjęcie skutecznych działań zmierzających do ograniczenia ich spożywania przez dzieci i młodzież.

⁴ Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

⁵ Napój energetyzujący (ang. energy drink) to potocznie napój energetyczny i energetyk, inny niż napój izotoniczny – pobudzający, przeważnie gazowany napój bezalkoholowy, z reguły zawierający kofeinę, taurynę i guaranę. https://pl.wikipedia.org/wiki/Nap%C3%B3j_energetyzuj%C4%85cy. Zwany dalej: napojem energetyzującym, napojem energetycznym lub energetykiem.

⁶ Dz. U. z 2022 r. poz. 1665 ze zm.

⁷ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2094.

⁸ Dz. U. z 2021 r. poz. 1285 ze zm.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Działania podejmowane przez samorząd województwa na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież na terenie województwa podkarpackiego

Opis stanu faktycznego

Organ wykonawczy samorządu województwa w oparciu o art. 9 ust. 6 i 7 pkt 6 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o *przeciwdziałaniu narkomanii*⁹ powołuje eksperta wojewódzkiego do spraw informacji o narkotykach i narkomanii. Do jego zadań realizowanych na terenie województwa, ze środków określonych w budżecie samorządu województwa, należy m.in. gromadzenie i analiza informacji dotyczących nowo pojawiających się trendów w używaniu środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych.

Ekspert Wojewódzki do spraw informacji o narkotykach i narkomanii w Departamencie Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej Urzędu sporządził *Raporty o narkotykach i narkomanii w województwie podkarpackim* za 2019 r., 2020 r. i za 2021 r. W raporcie za 2019 r., na podstawie badań przeprowadzonych przez Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego na zlecenie ROPS, opublikowanych w 2011 r., zapisano m.in., że spośród wszystkich narkotyków największą popularnością wśród badanej młodzieży cieszyły się napoje energetyzujące. Wskazano, że chociaż napoje znajdują się w oficjalnej sprzedaży i są substancjami najmniej szkodliwymi z dostępnych narkotyków, to ze względu na zawarte w nich składniki oraz oddziaływanie należy zaliczyć je do substancji psychoaktywnych. Wg ówczesnych danych zawartych w raporcie w gimnazjach 79,9% dziewcząt i 92,7% chłopców deklarowało picie napojów energetyzujących przynajmniej raz w życiu, od jednego do pięciu razy w miesiącu 37,5% chłopców i 21,3% dziewcząt, a ponad 20 razy w miesiącu – 6% chłopców i 0,6% dziewcząt. W szkołach ponadgimnazjalnych po napoje te, przynajmniej raz w życiu, sięgnęło już 84,8% dziewcząt i 95,5% chłopców. Od jednego do pięciu razy w miesiącu – 40,5% chłopców i 24% dziewcząt, powyżej 20 razy odpowiednio 2,1% chłopców i 1% dziewcząt. Jeden z wniosków sformułowanych w raporcie stanowił, że używanie napojów energetyzujących jest poważnym zagrożeniem dla dzieci i młodzieży. Pomimo, że napoje energetyzujące dopuszczono do sprzedaży, są one artykułami szkodliwymi dla zdrowia. Duża popularność napojów wśród uczniów jest zagrożeniem dla ich zdrowia.

W raportach za 2020 r. i 2021 r. do problemu szkodliwości energetyków dla zdrowia dzieci i młodzieży Ekspert już się tak szeroko nie odniósł. Jedynymi wzmiankami o energetykach były identyczne zapisy rozważające zasadność zapytania młodzieży o spożywanie, cieszących się dużą popularnością, napojów energetyzujących. Nie było też wyjaśnienia powodu zrezygnowania z szerokiego opisu tego zjawiska.

Urząd poza ww. badaniem z 2011 r. nie miał informacji o innych badaniach dotyczących spożywania przez dzieci i młodzież napojów energetyzujących.

(dowód: akta kontroli str. 4-22; 25-31)

Do realizacji zadań Samorządu Województwa Podkarpackiego w zakresie polityki społecznej, a w szczególności pomocy społecznej, profilaktyki oraz rozwiązywania problemów alkoholowych, narkomanii, przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu

⁹ Dz. U. z 2020 r. poz. 2050 ze zm.

oraz rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych Sejmik Województwa Podkarpackiego uchwałą z dnia 11 grudnia 2006 r. powołał ROPS. Żadne z zadań szczegółowych ROPS określone w statucie nie odnosiło się do problematyki spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież.

W regulaminie organizacyjnym ROPS zapisano, że do jego zadań należą m.in. sprawy profilaktyki i rozwiązywania problemów z zakresu uzależnień oraz diagnozowanie i monitorowanie wybranych problemów społecznych w regionie.

(dowód: akta kontroli str. 88-115)

Na pytanie dlaczego Ekspert Wojewódzki, mając świadomość od kilkunastu lat na temat szkodliwości dla młodych ludzi napojów energetyzujących, odwołał się do archiwalnych danych na temat tego problemu (przytoczył w raportach za 2019 r., 2020 r. i 2021 r. dane z badań opublikowanych w 2011 r.) i nie podjął działań na rzecz ich uaktualnienia, Pani Adrianna Obutelewicz-Pyrzyńska, zastępca dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w Urzędzie wyjaśniła, że *Ekspert Wojewódzki zobowiązany jest do gromadzenia informacji, danych statystycznych czy badań socjologicznych obejmujących swoim zasięgiem cały obszar województwa podkarpackiego. Ekspert w raportach odwoływał się do badania przeprowadzonego na zlecenie ROPS w 2011 r. pt. Picie alkoholu i używanie narkotyków przez młodzież szkolną na terenie województwa podkarpackiego oraz badania przeprowadzonego w roku szkolnym 2018/2019 przez ROPS pt. Spożywanie alkoholu i używanie substancji psychoaktywnych przez młodzież w województwie podkarpackim. Zlecenie badań socjologicznych należy do właściwości ROPS. Ekspert wielokrotnie wnioskował o przeprowadzenie badań w raportach. O przeprowadzenie przedmiotowego badania apelował też członek Zarządu. Ekspert Wojewódzki wnioskował i rekomendował przeprowadzenie badania socjologicznego w raporcie dla Sejmiku Województwa Podkarpackiego w 2018 r.*

Raport z badania przeprowadzonego w roku szkolnym 2018/2019 przez ROPS pt. *Spożywanie alkoholu i używanie substancji psychoaktywnych przez młodzież w województwie podkarpackim* nie odnosił się do spożywania energetyków.

(dowód: akta kontroli str. 25-42; 116-119)

Wskazane przez zastępcę dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w Urzędzie *Raporty o narkotykach i narkomanii w województwie podkarpackim* dotyczące lat 2015-2017, pismo członka Zarządu Województwa Podkarpackiego z 2017 r. oraz pismo zastępcy dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w Urzędzie z 2018 r. nie odnosiły się do problematyki napojów energetyzujących. W raportach i piśmie z 2018 r. rekomendowano jedynie przeprowadzenie niezwłocznie (i co cztery lata) badania socjologicznego ESPAD¹⁰ na próbie losowej uczniów III klas gimnazjów i uczniów II klas szkół ponadgimnazjalnych. W raporcie za 2016 r. wskazano też, iż z danych znajdujących się w publikacjach Instytutu Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego i PBS DGA dowiadujemy się, że bardzo dużo młodzieży piło napoje energetyczne. Członek Zarządu wnioskował do dyrektora ROPS o stosowanie w ustalonych przedziałach czasowych tych samych narzędzi badawczych, które umożliwią dokonywanie porównań poszczególnych wyników badań. Stwierdził też, że zawarta w raportach z badań wiedza odnośnie zachowań zdrowotnych młodzieży, struktury używania środków psychoaktywnych, postaw wobec środków odurzających etc. jest bezcenna w opracowaniu strategii, wyborze wysokiej jakości i skuteczności programów profilaktycznych dostosowanych do faktycznych potrzeb.

(dowód: akta kontroli str. 32-42)

---

¹⁰ Międzynarodowy projekt *European School Survey Project on Alcohol and Drugs*.

Na pytanie skoro jeszcze w 2011 r. posiadano wiedzę, że używanie napojów energetycznych jest poważnym zagrożeniem dla zdrowia dzieci i młodzieży, i wyraźnie podkreślono tę kwestię w raportach, to czy i w jaki sposób wykorzystano ww. informacje na temat szkodliwości ich spożywania, zastępca dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w Urzędzie wyjaśniła, że badanie z 2011 r. Instytutu Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w Warszawie przeprowadzone na zlecenie ROPS pt. *Picie alkoholu i używanie narkotyków przez młodzież szkolną na terenie województwa podkarpackiego nie uwzględniało wpływu napojów energetycznych na organizm człowieka lecz częstotliwość ich używania. Zapis Eksperta w raportach mówiący o tym, że napoje energetyczne są substancjami psychoaktywnymi i stanowią zagrożenie dla zdrowia młodzieży jest w pełni uzasadniony ze względu na zawartość kofeiny, guarany etc., a zwłaszcza częstotliwość ich spożywania. Zawarta w energetykach kofeina ma wpływ na funkcjonowanie ośrodkowego układu nerwowego – jest środkiem pobudzającym. W przypadku spożycia dużej dawki kofeiny (w zależności od organizmu) występuje zwiększenie ciśnienia krwi, skurcze naczyń krwionośnych, nieregularne bicie serca etc. Popularne napoje energetyczne w 250 ml zawierają od 70 do 80 mg kofeiny. Podobne ilości kofeiny występują w: małym kubku kawy espresso od 30 do 90 mg, dużym kubku kawy rozpuszczalnej ok. 80 mg, dużym kubku czarnej herbaty 70 mg, filiżance herbaty 85 mg. Kofeina pomimo, że jest stymulatorem nie jest zakazana i istnieje społeczne przyzwolenie na jej spożywanie w naszym kręgu kulturowym i cywilizacyjnym. Występuje ona w naturalnej postaci w wielu roślinach i produktach spożywczych. Spożywanie dużych ilości napojów energetycznych oraz wyżej przytoczonych używek jest szkodliwe dla organizmu człowieka. Informacja o używaniu przez młodzież energetyków była odnotowywana w raportach, które były zamieszczane na stronie Samorządu Województwa www.podkarpackie.pl w zakładce Zdrowie – Raporty i analizy. Każdy zainteresowany posiada dostęp do zawartości raportu. Ekspert Wojewódzki do spraw informacji o narkotykach i narkomanii zajmuje się zjawiskiem narkomanii i narkotykami – substancjami prawnie zakazanymi. Produkty spożywcze zawierające środki psychoaktywne np. kofeinę nie są objęte jurysdykcją eksperta. Eksperci z innych województw oraz Krajowe Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom nie zajmują się problematyką napojów energetycznych. Ekspert z województwa podkarpackiego poruszył w raportach problematykę spożywania przez młodzież napojów energetycznych ze względu na wysokie wskaźniki ich spożycia. Uważa on, że w następnej edycji badania zasadnym byłoby powtórzenie pytania dotyczącego używania przez młodzież energetyków. Uzyskane z badania dane pozwoliłyby na uzyskanie odpowiedzi – na jakim obecnie poziomie kształtuje się używanie napojów energetycznych. W nadzorowanym przez Samorząd Województwa Wojewódzkim Ośrodku Terapii Uzależnień w Rzeszowie nie leczono pacjentów uzależnionych od napojów energetycznych i kofeiny.*

(dowód: akta kontroli str. 11-16; 25-31)

Raporty o narkotykach i narkomanii w województwie podkarpackim za lata 2017-2021 były umieszczone na stronie internetowej Samorządu Województwa Podkarpackiego. Zostały one przekazane także do Krajowego Biura do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii.

(dowód: akta kontroli str. 43-50; 78-80)

Na pytania:

- czy, kiedy i do kogo raporty były kierowane i czy pracownicy Urzędu odpowiedzialni za dbanie m.in. o zdrowie dzieci i młodzieży zaznajomili się z nimi,

- czy i kiedy przedstawiono raporty Zarządowi Województwa oraz jak zostały one wykorzystane,
- czy raporty bądź dane w nich zawarte dot. napojów energetyzujących zostały udostępnione innym podmiotom, a jeżeli tak, to czy zostały one wykorzystane i w jaki sposób,
- czy Ekspert Wojewódzki miał informacje z innych źródeł dotyczące spożywania energetyków przez młodych ludzi, a jeżeli tak, to jakie oraz w jaki sposób i przez kogo zostały wykorzystane, bądź komu zostały przekazane,
- czy, a jeżeli tak to przez kogo była nadzorowana praca Eksperta Wojewódzkiego i w jaki sposób ten nadzór był sprawowany, np. czy odbywały się spotkania i narady, na których omawiano zagadnienia związane ze szkodliwością spożywania energetyków lub Ekspert przygotowane analizy przedstawiał w innych formach,

zastępca dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w Urzędzie wyjaśniła, że *raporty wojewódzkie są dostępne na stronie Samorządu Województwa www.podkarpackie.pl w zakładce Zdrowie – Raporty i analizy. Ekspert Wojewódzki nie ma obowiązku przedstawiać raportów Zarządowi Województwa. O wysokich wskaźnikach spożycia napojów energetycznych przez młodzież została poinformowana Komisja Bezpieczeństwa Publicznego i Zatrudnienia Sejmiku Województwa Podkarpackiego. Ekspert w prezentacjach na organizowanych konferencjach omawiał zagadnienia dotyczące energetyków. Raporty były przekazywane do Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie.*

(dowód: akta kontroli str. 25-31)

Informacja dla Komisji Bezpieczeństwa Publicznego i Zatrudnienia Sejmiku Województwa Podkarpackiego z realizacji *Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2012-2016*, zawierająca dane w wysokich wskaźnikach spożycia napojów energetycznych przez młodzież została przekazana w dniu 14 października 2014 r., tj. przed okresem objętym kontrolą.

(dowód: akta kontroli str. 74-76)

Na konferencji nt. *Strategii przeciwdziałania narkomanii w województwie podkarpackim* zorganizowanej w dniu 22 października 2018 r. przez Polską Sieć Polityki Narkotykowej we współpracy z Ekspertem Wojewódzkim przedstawiono informacje na temat spożywania napojów energetycznych przez uczniów. Były one oparte na wynikach raportu z badania pt. *Picie alkoholu i używanie narkotyków przez młodzież szkolną na terenie województwa podkarpackiego* opublikowanego w 2011 r., z których wynikało, iż 95,5 % chłopców i 84,8% dziewcząt z klas drugich piło energetyki.

(dowód: akta kontroli str. 51-73)

W maju 2020 r. Ekspert Wojewódzki przekazał *Raporty o narkotykach i narkomanii w województwie podkarpackim z lat 2013-2018* do Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie.

(dowód: akta kontroli str. 76-77)

Zastępca dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w Urzędzie dodała, że *Ekspert Wojewódzki poza przedmiotowym badaniem socjologicznym nie miał informacji o innych badaniach dotyczących energetyków. Badania socjologiczne bądź dane statystyczne mogą być podstawą dla eksperta do prac dotyczących substancji psychoaktywnych.*

Bezpośredni nadzór nad pracą eksperta sprawuje dyrektor Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej. Wszystkie kwestie dotyczące narkotyków i narkomanii omawiane są z dyrektorem.

Na pytanie czy, kiedy i do kogo raporty były kierowane i czy pracownicy Urzędu odpowiedzialni za dbanie m.in. o zdrowie dzieci i młodzieży zaznajomili się z nimi,

zastępca dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w Urzędzie nie udzieliła odpowiedzi. Nie wskazała też, czy udostępnione innym podmiotom raporty i dane w nich zawarte zostały przez nie wykorzystane i ewentualnie w jaki sposób.

Z powyższego wynika, że nie było współpracy ani przepływu informacji pomiędzy zainteresowanymi podmiotami w ww. zakresie.

(dowód: akta kontroli str. 25-31)

Pani Mariola Zajdel-Ostrowska, dyrektor Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w Urzędzie wyjaśniła, że *Samorząd Województwa zobowiązany jest do monitorowania, prowadzenia statystyki i badań, realizowania programów profilaktycznych, przeciwdziałania uzależnieniom czy leczenia uzależnionych od substancji uwzględnionych w rozporządzeniu w sprawie wykazu substancji psychotropowych, środków odurzających oraz nowych substancji psychoaktywnych. Napoje energetyczne, analogicznie do znajdujących się w legalnej dystrybucji paliw, rozpuszczalników, zmywaczy do paznokci, płynów do czyszczenia felg samochodowych, niektórych leków, wielu roślin etc. zawierają w swoim składzie komponenty oddziałujące na centralny układ nerwowy. Używanie w celu odurzenia się przedmiotowych substancji ma negatywny wpływ na zdrowie i w konsekwencji prowadzi do uzależnienia. W badaniach czy przygotowywanych raportach Samorząd Województwa informuje o szkodliwości niniejszych substancji, np. o spożywaniu napojów energetycznych, natomiast ze względu na nieuwzględnienie ich w wykazie substancji psychoaktywnych zamieszczonych w załącznikach powyższego rozporządzenia nie podaje się ich wielowymiarowej analizie.*

Tym samym Urząd ostrzegał tylko o szkodliwości tych substancji, które zostały ujęte w wykazie przywołanym w powyższym w wyjaśnieniu i pominął w swoich działaniach napoje energetyczne.

(dowód: akta kontroli str. 87)

Dla zobrazowania skali problemu NIK przeprowadziła wśród dzieci i młodzieży ze szkół w województwie podkarpackim oraz ich rodziców ankietę na temat spożywania napojów energetycznych. Wyniki 25 555 ankiet wskazały na znaczący problem społeczny i zdrowotny w tym zakresie. Wymaga on podjęcia działań na szczeblu władz centralnych i regionalnych celem opracowania na wielu poziomach programu edukacyjnego dla uczniów i rodziców odnośnie zagrożeń zdrowotnych związanych ze spożywaniem tych napojów. Wyniki badania wskazały na konieczność szybkiej poprawy i opracowania lepszych możliwości kontroli sprzedaży tych napojów dla dzieci i młodzieży w województwie podkarpackim i zapewne w skali całego kraju. Pilne interwencje w kontekście potrzebnych zmian społecznych i zdrowotnych, w ocenie NIK, mogą przynieść długofalowe zyski.

Łącznie badaniem ankietowym objęto 13 021 dzieci z tego: 825 w wieku od sześciu do dziewięciu lat; 5 925 w wieku od 10 do 14 lat i 6 271 w wieku od 15 do 20 lat. W badanej grupie dzieci i młodzieży większość, tj. 57,4% dostrzegała problem nadmiernego spożycia napojów energetyzujących. Szczególnie w grupie młodzieży od 15 do 20 lat – 70,1%, podczas gdy w grupie dzieci ze szkół podstawowych w wieku od sześciu do 14 lat większość ankietowanych (54%) nie zdawała sobie sprawy z tego problemu.

Spośród badanej populacji uczniów, aż 37,4% potwierdziło spożywanie napojów energetycznych. W grupie 4 873 dzieci i młodzieży pijących energetyki największą populację stanowili ankietowani w wieku od 15 do 20 lat (56,2%).

Niepokojący jest fakt deklaracji spożywania napojów energetyzujących u dużej grupy dzieci najmłodszych, w przedziale od sześciu do 10 lat i od 10 do 14 lat, co stwarza zagrożenie pogłębiania się tego zjawiska w przyszłości i zwiększa ryzyko

w przyszłości picia większej ilości tych napojów codziennie lub w czasie jednego dnia. Jest to równocześnie ta grupa dzieci, która nie dostrzegła problemu zwiększonego spożycia tych napojów.

Zwracają uwagę odpowiedzi na pytanie uczniów jak często pijesz napoje energetyzujące. Spośród informujących uczniów o picciu napojów energetyzujących, aż 4,1% deklaruje codzienne spożycie, kilka razy w tygodniu – 8,2%, a kilka razy w miesiącu – 9%. Zatem spośród 37,4% badanych deklarujących spożywanie napojów energetyzujących, aż 64,3% robiło to często – co stwarza zagrożenie dla zdrowia badanej grupy dzieci i młodzieży.

Wraz z wiekiem rosła ilość wypijanych napojów energetyzujących. Aż 63,5% spożywających napoje energetyzujące w wieku od 15 do 20 lat deklaruje spożywanie więcej niż jednego napoju energetyzującego.

Niepokojąca jest deklaracja 38,9% uczniów o możliwości spożycia w ciągu dnia trzech i więcej napojów energetycznych, co zwiększa ryzyko wystąpienia u takich osób objawów niepożądanych. W grupie ankietowanych występowanie takich objawów deklaruje 9,1% respondentów. Spośród objawów niepożądanych najczęściej wskazywano na: kołatanie serca, ból w klatce piersiowej, przyspieszony oddech, zaburzenia snu – mogące wynikać z przedawkowania kofeiny.

Najczęściej dzieci i młodzież sięgały po napoje energetyzujące ze względu na smak (67,5%), w celu pobudzenia nauki – 45,1%, dla towarzystwa i z przyzwyczajenia (aż 17,7%).

Na pytanie, czy dziecko pije napoje energetyczne odpowiedź twierdząca padła u 17,8% z 12 534 ankietowanych rodziców. Dla porównania odpowiedź twierdząca u uczniów była ponad dwukrotnie większa – 37,4% respondentów odpowiedziało twierdząco. Odpowiedzi rodziców na temat liczby wypijanych napojów energetyzujących wskazują na ich niewiedzę i nieświadomość problemu. Rodzice w swoich odpowiedziach szacowali występowanie niepożądanych objawów po spożyciu energetyków na poziomie 14,3%. Wskazywali oni na następujące objawy niepożądane: zaburzenia snu, niepokój, kołatanie serca, agresywne zachowanie.

Odpowiedzi uczniów i rodziców na pytanie, czy napoje energetyzujące mogą mieć szkodliwy wpływ dla zdrowia i prowadzić do uzależnienia były zbieżne (94,3% uczniowie vs 98,4% rodzice). Niemniej dane przedstawione powyżej wskazują, że zarówno uczniowie jak i rodzice, mimo takiej świadomości, zagrożenia te pomniejszają bądź ignorują.

Uczniowie i rodzice najczęściej czerpali informacje o potencjalnej szkodliwości napojów energetyzujących z mediów (75,6% rodzice vs 57,8% uczniowie). Kolejnym źródłem wiedzy na ten temat dla uczniów byli rodzice i rodzina – 50,4%. Dla 47,9% rodziców informacje zamieszczone na produkcie były dla nich źródłem wiedzy, podczas gdy na źródło to wskazało 29,4% uczniów. Szkoła była źródłem wiedzy o zagrożeniach związanych ze spożywaniem napojów energetyzujących dla 41,6% uczniów, podczas gdy to źródło wiedzy deklaruje 15,3% rodziców. Dane te wskazują na konieczność opracowania jednolitych źródeł informacji dla rodziców i ich dzieci na ten temat, zarówno w mediach jak i w szkole. Wymagane byłoby też ujednoczenie informacji i opracowanie systemu ostrzegania o możliwej szkodliwości produktu na opakowaniach.

W kontekście odpowiedzi uczniów wskazujących, że to szkoła była źródłem wiedzy o potencjalnej szkodliwości napojów energetyzujących (41,6%) i, że mniej niż w połowie szkół w deklaracji uczniów (48,7%) była poruszana ta tematyka, istnieje konieczność opracowania programu edukacyjnego na ten temat w szkołach.

(dowód: akta kontroli str. 120-153)

Zadaniem samorządu województwa, określonym w przepisie art. 14 ust. 1 pkt 2 ustawy o samorządzie województwa, jest promocja i ochrona zdrowia. W *Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030*, Samorząd Województwa Podkarpackiego wskazał, jako jedno z zadań, promocję zachowań prozdrowotnych, np. wzmocnienie świadomości społecznej i profilaktyki uzależnień.

(dowód: akta kontroli str. 81-83)

Na pytania:

- czy, mając już od 2011 r. wiedzę na temat szkodliwości napojów energetyzujących, podejmowano zadania z zakresu promocji i ochrony zdrowia w odniesieniu do spożywania przez dzieci i młodzież takich napojów,

- czy, a jeżeli tak, to jakie działania podjęto w celu zwiększenia świadomości społecznej i profilaktyki na temat szkodliwości i negatywnego wpływu energetyków na zdrowie i życie dzieci i młodzieży,

zastępca dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w Urzędzie wyjaśniła, że w *Strategii rozwoju województwa-Podkarpackie 2030* ze względu na specyfikę dokumentu zawarte są zadania ogólne z zakresu wzmocnienia świadomości społecznej i profilaktyki uzależnień. W związku z tym, że w strategii nie ma odniesienia wprost do napojów energetycznych nie podejmowano działań dotyczących szkodliwości i negatywnego wpływu energetyków na zdrowie i życie dzieci i młodzieży.

Dyrektor Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w Urzędzie wyjaśniła, że prace nad *Strategią rozwoju województwa – Podkarpackie 2030* prowadzone były w partycypacyjnej formule. W skład Zespołu Roboczego ds. opracowania *Strategii* weszli przedstawiciele departamentów merytorycznych Urzędu oraz samorządowych jednostek organizacyjnych. W ramach prac nad strategią powołano pięć Zespołów Zadaniowych, które były odpowiedzialne za wypracowanie zapisów w ramach wyznaczonych obszarów strategicznych. Projekt *Strategii* został przekazany do konsultacji społecznych. Dokument przesłano do środków masowego przekazu, przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego oraz do partnerów społecznych i gospodarczych. Przekazano go w celu konsultacji m.in. do Podkarpackiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego Rzeszowie, Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego, Rady Działalności Pożytku Publicznego Województwa Podkarpackiego, Podkarpackiej Wojewódzkiej Rady Dialogu Społecznego, samorządów wojewódzkich sąsiadujących z województwem podkarpackim. W ramach konsultacji 198 podmiotów zgłosiło uwagi w liczbie 1 418. Uwagi dotyczyły głównie uzupełnień w zakresie zapisów priorytetów, kierunków i działań w układzie głównych obszarów tematycznych.

(dowód: akta kontroli str. 25-31; 84-86)

Do zadań własnych samorządu województwa, według art. 9 pkt. 1, 3 i 5 ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, dotyczących zapewnienia równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej, należy w szczególności:

- opracowywanie i realizacja oraz ocena efektów programów polityki zdrowotnej wynikających z rozeznaczonych potrzeb zdrowotnych i stanu zdrowia mieszkańców województwa – po konsultacji z właściwymi terytorialnie gminami i powiatami,
- opracowywanie i wdrażanie innych programów służących realizacji zadań w zakresie ochrony zdrowia,
- podejmowanie innych działań wynikających z rozeznaczonych potrzeb zdrowotnych mieszkańców województwa.

Na pytania, czy:

- bazując na wiedzy o szkodliwości napojów energetyzujących dla młodych ludzi, ujęto te zagadnienia w opracowanych programach polityki zdrowotnej,

- czy opracowano i wdrożono inne programy służące realizacji zadań w zakresie ochrony zdrowia, dotyczące spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież,

- czy podejmowano inne działania w tym zakresie,

zastępca dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w Urzędzie nie udzieliła odpowiedzi. Wyjaśniła, że *Samorząd Województwa zobowiązany jest do realizowania zadań zawartych w Wojewódzkim Programie Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2022-2030. Przyjęty przez Sejmik dokument jest zgodny z zapisami ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi¹¹ oraz ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii¹². Wojewódzki program został opracowany zgodnie z drugim celem operacyjnym – profilaktyka uzależnień, przyjętego rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 30 marca 2021 r. Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021-2025¹³. Cele operacyjne Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021-2025, jak i określone zadania służące realizacji tych celów nie uwzględniają tematyki napojów energetycznych. Samorząd Województwa nie ma instrumentów prawnych, aby podejmować działania na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetycznych przez dzieci i młodzież na terenie województwa podkarpackiego. Napoje energetyczne, podobnie jak kawa czy herbata nie są zakazane, są artykułami spożywczymi dopuszczonymi do ogólnej sprzedaży bez ograniczeń wiekowych.*

Dyrektor Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w Urzędzie wyjaśniła, że *prace i konsultacje społeczne nad Wojewódzkim Programem Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2022-2030 miały szeroki kontekst społeczny. Do opracowania programu powołany został zespół specjalistów, w skład którego weszli: przedstawiciele Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej, Komendy Wojewódzkiej Policji, Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej, Kuratorium Oświaty, przedstawiciele instytucji i organizacji zaangażowanych w profilaktykę i przeciwdziałanie uzależnieniom oraz organizacje pozarządowe. Projekt programu został poddany konsultacjom społecznym. Adresatami przedmiotowych konsultacji były organizacje pozarządowe i podmioty wymienione w art. 3 ust.3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz jednostki samorządu terytorialnego województwa podkarpackiego. W czasie wyznaczonym do konsultacji program dostępny był na stronie internetowej ROPS oraz w Biuletynie Informacji Publicznej ROPS. Ponadto projekt został przekazany do Oddziału Współpracy z Samorządami i Organizacjami Urzędu. Dokument został pozytywnie zaopiniowany przez Radę Działalności Pożytku Publicznego Województwa Podkarpackiego.*

Powołane przez Zarząd Województwa Podkarpackiego liczne zespoły osobowe do opracowania Strategii rozwoju województwa-Podkarpackie 2030 oraz Wojewódzkiego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2022-2030, a także szerokie konsultacje społeczne nie uwzględniły kwestii szkodliwego wpływu na zdrowie napojów energetycznych. Ekspert Wojewódzki wnioskował aby w Wojewódzkim Programie Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2022-2030 wprowadzić zapis dotyczący cykliczności badań

---

¹¹ Dz. U. z 2021 r. poz. 1119 ze zm.

¹² Dz. U. z 2020 r. poz. 2050 ze zm.

¹³ Dz.U. z 2021 r. poz. 642.

używania przez młodzież środków psychoaktywnych. Otrzymane w wyniku badania dane – uwzględniające używanie przez młodzież napojów energetycznych, pozwoliłoby na podjęcie stosownych działań.

(dowód: akta kontroli str. 25-31; 84-86)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości

IV. Uwagi i wnioski

W związku z tym, że nie stwierdzono nieprawidłowości Najwyższa Izba Kontroli nie formułuje uwag i wniosków.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Rzeszowie. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Rzeszów, 24 lipca 2023 r.

Kontroler
Małgorzata Milanowska
Główny specjalista k.p.

/-/

Robert Szwagiel
Doradca techniczny

/-/

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Rzeszowie
Dyrektor
Wiesław Motyka

/-/